

A TERMÉSZET VILÁGA DIÁK-CIKKPÁLYÁZATA

STAAR GYULA

Természet Világa Szerkesztősége

Kedves Barátaim!

Egy tudományos ismeretterjesztő folyóirat színvonalas megjelenítése önmagában tehetséggondozás.

A Természet Világa tudományos ismeretterjesztő folyóiratnak azonban már csaknem két évtizede szerves része egy 16 oldalas természettudományos diáklap. A belső mellékletként megjelenő diáklap cikkeit tehetséges középiskolások írják. Az ifjú szerzők a honi és a határainkon túli közép fokú intézményekből, líceumokból kerülnek ki. A folyóirat által meghirdetett diák-cikkpályázaton minden évben megméretnek az ifjú szerzők, itt választjuk ki legjobb írásait.

Erről a diákpályázatról szeretnék most szólni, születésének körülményeiről, a pályázat kiteljesedéséről, az eltelt csaknem két évtized tapasztalatairól, s arról, mit adhatott, jelenthetett a résztvevő diákoknak ez a pályázati munka, a megmérettetés. Végezetül arról beszélek, miként alakult a nyertes diákjaink sorsa, hogyan emlékeznek vissza a Természet Világa cikkpályázatára, s közülük néhányan milyen utakon találnak vissza folyóiratunkhoz.

Ez a tehetséggondozó diákpályázat különös szintéren zajlik, Európa legrégebb tudományos ismeretterjesztő folyóiratának erőterében. Az előzmények megvilágításához szólnom kell erről a folyóiratról, amely, mint látni fogják, nem akármilyen színteret ad a fiatalságnak.

Folyóiratunkat 140 évvel ezelőtt alapította *Szily Kálmán*, a Királyi Magyar Természettudományi Társulatnak főtitkára. Akkor *Természettudományi Közöny* néven indult útjára, első számának címlapján feltüntették:

HAVI FOLYÓIRAT

KÖZÉRDEKŰ ISMERETEK TERJESZTÉSÉRE.

KIADJA

A K. M. TERMÉSZETTUDOMÁNYI TÁRSULAT.

SZERKESZTI

SZILY KÁLMÁN,

TITKÁR.

Ennek a folyóiratnak jelenik meg ma a 140. évfolyama, Természet Világa címmel, a Tudományos Ismeretterjesztő Társulat lapjaként.

A lapalapító már az első számban pontosan meghatározta a célt: „*élvezetes és tanulságos olvasmányt akar nyújtani, melyből a természettudományok legújabb és legfontosabb haladásait könnyű szerrel megismerhessék, másrészt pedig azon van, hogy szélesebb körben terjessze, s ha szükség van meg is kedveltesse, lassanként észrevétlen beoltsa a természettudományi ismereteket*” a folyóirat olvasóiba.

Ezt a célt máig követjük, a jól lerakott alapokra igyekezve korhú épületet emelni.

Ki is volt *Szily Kálmán*, aki 1838-ban született Izsákon és 1924-ben hunyt el Budapesten? Kiváló fizikus, a Műegyetem első rektora, a Magyar Tudományos Akadémia főtitkára (1889-1905), a Magyar Természettudományi Társulat főtitkára, aki nemcsak a Természettudományi Közlönyt alapította meg, hanem 1905-ben a Magyar Nyelvtudományi Társaságot, és annak folyóiratát, a Magyar Nyelvet is. Bár természettudós volt, mégis az Akadémia nagyjutalmát nyelvészeti munkásságáért kapta 1914-ben.

Ő volt az, aki 1885-ben közzétette Bolyai János híres temesvári levelét, melynek legendás sorát ma is oly gyakran idézzük: „*semmiből egy ujj más világot teremtettem.*”

Eötvös Loránddal, az Akadémia elnökével közösen 1903-ban ő jelentette be a Bolyai-díj megalapítását a kolozsvári Bolyai-centenárium ünnepségen.

S amit kevesen tudnak, Szily Kálmán több évtizeden át volt aktív szereplője és szervezője a hazai sakkéletnek. Sakkrovatot is vezetett a Vasárnapi Újságban.

Európában, folyóiratunk alapításának évében az angolok indítottak ilyen folyóiratot, a ma világhírű Nature-t. A Nature idővel elsőközlő szaklappá vált, a Természettudományi Közlöny, a Természet Világa a mai napig hűen követi alapítója elképzeléseit: színvonalas, nyelvileg is igényes cikkeivel a tudományterületek közötti információcserét segíti, a természettudományos kultúrát terjeszti hazánkban.

Érdemes egy pillantást vetni a korra és a környezetre, melyben a természettudománynak e folyóirata megszületett.

1869: Két évvel vagyunk a Kiegyezés után, mely hazánkban gazdasági fejlődést, valamint a műveltségi szint emelkedését hozta. Egy évvel korábban foglalták törvénybe Eötvös József kezdeményezésére az általános tankötelezettséget. Magyarország lakossága ekkor 16 millió volt, de csak 31%-a tudott írni és olvasni.

A Természettudományi Közlöny megindításának évében, 1869-ben született *Kandó Kálmán* mérnök, aki majd elsőként alkalmazza a nagyfeszültségű, háromfázisú váltóáramot vontatásra.

Ekkor született *Ignotus Hugó*, aki Hatvany Lajossal és Fenyő Miksával 1908-ban megalapította a legendás Nyugat folyóiratot. Ekkor született *Mahatma Gandhi*, az indiai függetlenségi mozgalom vezéralakja és *Grigorij Jefimovics Raszputyin*, a nagyhatású orosz szélhámós is...

1869-ben megindul a *lóvasút* Óbudára és megnyitják a *Szuezi-csatornát*. (Erről már beszámol a Természettudományi Közlöny.)

A Russzkaja Himicsevszkava Obscsesztvában ebben az évben publikálja *Mengyelejev* a periódusos rendszerét, Jókai Mór pedig megírja híres regényét,

A kőszívű ember fiait.

November 4-én Angliában kiadják a *Nature* első számát.

Mozgalmas év volt 1869!

Hosszan beszélhetnék még folyóiratunk „dicső” múltjáról, idézve Kosztolányi Dezsőt, aki azt írta 1935-ben: „Azóta vannak olvasható tudományos folyóirataink, amióta a Természettudományi Közlöny ezt úttörő gyanánt megkezdte”, vagy Beck Mihály akadémikus vélekedését a közelmúltból: „Úgy vélem, a Természettudományi Közlönynek a legjobb európaiakkal vetélkedő magyar középiskolák mellett oroszánrésze volt a századforduló hatalmas és hatásában máig érezhető hazai természettudományos fellendülésében.”

Egy folyóiratot szerzői tehetnek naggyá. Már Szily Kálmán is abban látta a Természettudományi Közlöny sikerét, hogy szerzői között megtalálhatjuk a

„legtiszteltebb veterán tudósainktól kezdve a most javában dolgozó derékhadon át, le egészen a még egyetemen járó ifjúságig az egész tollfogható természettudományi író nemzedéket.”

Le egészen a még egyetemen járó ifjúságig—erre még visszatérek, kérem, őrizték meg emlékezetükben!

Mindennek vannak előzményei, így a Természet Világa diákpályázatának is. 1974-ben lettem a folyóirat munkatársa. Fialat szerkesztőként azon töprengtem, miként lehetne színesíteni a lapunkat, tartalmában és az újságírás műfajaiban is gazdagítani. Vitaindító cikkek, kerekasztal beszélgetések, emberközeli interjúk voltak a próbálkozás állomásai. Hogyan lehetne az olvasót is bekapcsolni a közös munkába? Ezen morfondírozva kapóra jött Radnai Gyulának, az ELTE oktatójának ötlete: hirdessünk fizikából egy megfigyelési versenyt! 1980-ban útjára is indítottuk a folyóiratunk *Ki mit vesz észre?* megfigyelési versenyét. Minden hónapban megjelentettünk megfigyelési feladatokat, melyeket az olvasónak el kellett végezniük, a megfigyelt jelenséget pedig leírni, dokumentálni. Külön értékeltük, ha a megfigyelt jelenségre helyes fizikai magyarázatot is adtak. A pályázatnak sikere volt.

A rendszerváltozás után módom nyílt főszerkesztőként segíteni folyóiratunk építését. A magunk erejéből közvélemény kutatást végeztünk lapunk olvasói között. Aggasztó jeleket diagnosztizáltunk: középiskoláinkban a vártnál kisebb a jelenlétünk. Mit tehetnénk, hogy ezen változtassuk? S akkor bevillant, amit lapalapítónk, Szily Kálmán a szerzőiről írt: „le egészen a még egyetemre járó ifjúságig”. További példaként ott állt a „Ki mit vesz észre?” megfigyelési versenyünknek a középiskolások körében aratott sikere, valamint egy friss, soproni élmény. Arra gondoltam, a húszadik század utolsó évtizedében miért ne próbálhatnánk meg szerzőink sorába bevonni a még ifjabb korosztályt, a tehetséges középiskolásokat. Rátermett tanáraik irányításával képesek lehetnek búvárkodásaik eredményeit mások számára is tanulságosan, értelmesen írásba foglalni.

1991-ben azután 200 ezer forint ígéretével, és egy papírgyár ingyen papír felajánlásával nekivágtunk tervünk megvalósításának. Az akkor még többet jelentő pénzüsszeget egy bankigazgató ismerősömtől imádkoztam ki, akivel évekig együtt sakkoztunk a BEAC csapatában.

Tele voltunk várakozással és kétséggel. Lesz-e elég kis cikkírónk, nem fullad-e érdektelenségbe a kezdeményezésünk? Kapunk-e színvonalas, közlésre érdemes írásokat a

középiskolás diákoktól? Hogyan teremtjük majd elő a diákpályázat további működtetéséhez szükséges anyagiakat?

Kezdetben két fő kategóriában hirdettük meg a cikkpályázatunkat:

Természettudományos múltunk felkutatása és

Önálló kutatások, elméleti összegzések.

Már az első év sikere megmutatta, jó útra léptünk. Az első díjátadáson a szépeplékű *Szentágothai János* elnökölt, díszvendégnek a világhírű amerikai szkeptikus bűvészt, *James Randit* is meghívtuk, aki nem csak a fiatalokat ejtette ámulatba rögtönözött bemutatójával. Az ünnepség végén félrevont: elmondta mennyire megragadta, amit itt látott. Mindez arra készítette, hogy egy rendszeresen kiadandó díjat ajánljon fel a diákpályázatunknak. Az ő szkeptikus díja volt az első egyéni hozzájárulás cikkpályázatunkhoz.

Rövidesen követték Randi felajánlását *Martin Gardner* (USA), *Simonyi Károly*, majd *Varjú Dezső* és *Ernst Grote* (Németország), *Nicholas Metropolis* (USA) újabb díjalapításai. Ma már intézmények és magánszemélyek sora áll támogatóként diákpályázatunk mögött. Ha nem csak a pénzbeli támogatásokat számolom, évente csaknem hárommillió forintot sikerül diákpályázatunk működtetéséhez összeszedgetnünk.

A kibővült pályázatunkon 11 témakörben adhatják be írásaikat a diákok. A pályázati kiírást folyamatosan közzé tesszük folyóiratunkban, az alább kategóriákban:

Természettudományos múltunk felkutatása

Önálló kutatások, elméleti összegzések

Szkeptikus különdíj (alapította: *James Randi*, USA)

Matematika különdíj (alapította: *Martin Gardner*, USA)

A kultúra egysége különdíj (alapította: *Simonyi Károly*)

Biofizika-biokibernetika különdíj (alapította: *Varjú Dezső*, Tübingen)

Biodiverzitás különdíj (alapította: *Német-Magyar Társaság*, Stuttgart)

Orvostudomány különdíj (alapította: *Ernst Grote*, Tübingen)

A számítástechnika alkalmazásai különdíj (alapította: *Nicholas Metropolis*, USA)

Csillagászat különdíj (alapította: *Magyar Csillagászati Egyesület*)

Földtani örökségünk különdíj (alapította: *Magyar Állami Földtani Intézet*).

A középiskolás diákok írásait tudósból, tanárból és tudományos újságíróból álló bizottságok bírálják, így biztosítjuk a sok szempontú értékelést. A legjobb írásokból állítjuk össze a következő év lapszámainak diákmellékleteit.

Minden év tavaszán, március első szombat délutánján a Magyar Tudományos Akadémián ünnepélyes keretek között adjuk át a nyertes diákok díjait. Munkáikat a zsűri elnökök ott is alaposan értékelik. Díjazzuk a legjobb felkészítő tanárokat is (Metropolis- és Rotary-díjak).

Kezdetektől küldtek írásokat diákpályázatunkra a külhoni magyar tannyelvű iskolákban tanuló diákok, elsőként az erdélyiek. A határainkon túlról pályázó diákok zömét ma is ők adják. Az itt bemutatott *táblázat* is mutatja, hogy Erdély diákjai milyen sikeresek. Ha

összeadjuk a lapban megjelent írásaik terjedelmét, az csaknem száz szerzői ívnyi könyvnek felelne meg.

Rövidesen a felvidéki magyar diákok is megjelentek és sikeresek lettek a Természet Világa cikkpályázatán, hála a szlovákiai magyar pedagógusok egyik vezető egyéniségének, *Hecht Annának*, az ő szervezőmunkájának. Öt éve már a délvidéki magyar diákok sikereinek is örülhetünk.

Diákpályázatunk *Kultúra egysége* különdíjáról még külön szólni szeretnék. A legendás műegyetemi tanár, *Simonyi Károly* alapította, s nem véletlenül ezt a díjat, hiszen őt idézve: „Németh Lászlóval együtt hiszek abban, hogy nincs kétféle műveltség...” Barátságuk ezen összekötő szálát levelezésük is bizonyítja.

Kari bácsi minden év végén gondosan borítékba tette a diákok díjaira szánt százezer forintot és a kezembe nyomta. Hiába tiltakoztam, hogy ráér még, ő ragaszkodott ehhez. „Fogadd el — mondta —, ki tudja, meddig adhatom!”

2001. október 9-ére virradó reggel halt meg. Könyvespolcán egy nekem címzett borítékot találtak, benne a diákoknak szánt pénzzel. Természetesen a mai napig éltetjük az általa alapított *Kultúra egysége* díjat. Fizikus szerzőink sora mond le rendszeresen cikkeinek honoráriumáról: *Radnai Gyula, Schiller Róbert, Patkós András, Horváth Gábor...*, ráírják a szerződésük lapjára: „Honoráriumunkat Simonyi professzor úr diákjainak szánjuk”.

Az indulástól csaknem húsz év telt el, s ma elmondhatom, hogy diákpályázatunk, 16 oldalas természettudományos diáklap-mellékletünk folyóiratunk egyik sikertörténete. Az elmúlt tizennyolc évben csaknem *ötezer* fiatal próbált szerencsét cikkpályázatunkon, zömében szépen kidolgozott, okos írásokkal. *Ezernél* több diák cikke napvilágot is látott a Természet Világában. Diákszerzőink egyik legtehetségesebbikét, *Bacsárdi Lászlót* még egyetemista korában tudós szerkesztőbizottságunk tagjává választottuk. Később ő szervezte meg, hogy napjaink díjnyertes diákjai rádiókapcsolatba léphessenek a Nemzetközi Űrállomáson tartózkodó *Charles Simonyival*, aki édesapja, Simonyi Károly helyébe lépett a Természet Világa szerkesztőbizottságába. A körök összezárulnak...

Igyekszünk nyomon követni díjnyertes diákjaink sorsának alakulását. Elmondhatom, hogy több mint nyolcvan százalékuk természettudományos pályákat választott. Többen később le is írták: örök élményt adott nekik írópalántává avatásuk a Természet Világában. Példaként néhány nevet említek:

Lóczy Lajos matematikus

Munkahelye: ELTE Informatika Kar Numerikus Analízis Tanszék

Sárnecky Krisztián csillagász

MTA Csillagászati Kutató Intézet, vendégcsillagász (Piszkéstető)

Róka Anikó kutatóorvos

Semmelweis Egyetem I. sz. Gyermekklinika (ma Londonban dolgozik)

Hegedűs Ramón fizikus

ELTE Biológiai Fizika Tanszék (Három hónapot tölthetett a tübingeni Max Planck

Kutatóintézetben-1998, ifjúsági Bolyai díjat kapott 2005-ben)

Scheuring Ádám villamosmérnök

Egyetemi Távközlési és Informatikai Központ

Bacsárdi László informatikus

Nyugat-magyarországi Egyetem és BME Szerkesztőbizottsági tagunk egyetemista korától

Weisz Forgó Erika filológus

(Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár) a Bolyai Farkas Elméleti Líceum tanára

Biró Ágota informatikus (Babes-Bolyai Tudományegyetem, Kolozsvár)

University College London, Élettani Tanszéke

Biró Domokos Botond számítástechnikus (Kolozsvári Műszaki Egyetem)

Szoftverfejlesztő Bécsben

Sata Loránd építőmérnök

Bukaresti Építőmérnöki Egyetem

Petz Erika Informatika szakos hallgató

Veres Orsolya Műépítészet és Városrendezés szakos hallgató

Most pedig idézzünk néhányuk visszaemlékezéséből:

HEGEDŰS RAMÓN

Ez a megmérettetés elsősorban az önálló ötletre alapuló természettudományos búvárkodásról és cikkírásról szól, a középiskolások számára lehetséges keretek között, és mint tudományok iránt érdeklődő diák, éppen ilyesmit szerettem volna kipróbálni. Ráadásul mindjárt olyan módon nyílt erre lehetőségem, amely nem korlátozódott csupán egyetlen tudományterületre, hanem egyszerre igényelte mind a biológia, mind pedig a fizika diszciplínáiban való elmélyülést. Ez a diákéletemben egyszerre jelentett a tudományos kíváncsiságnak megfelelő táptalajt és egy új kihívást is.

BACSÁRDI LÁSZLÓ

Sokat köszönhetek a folyóiratnak. Megismertette velem az írás és az újságírás örömeit, számos újságban jelent meg írásom, önálló rovatokat gondozhattam és gondozhatok jelenleg is, két évig főszerkesztője lettem egy neves műegyetemi lapnak, az Impulzusnak. Míg hallgatótársaimnak néha nagy kinszenvedéseket okozott egy-egy esszé elkészítése, nekem nagyon rövid idő alatt álltak össze a mondatok, az olvasott szövegekben pedig könnyedén rátaláltam a helyesírási hibákra. Mindez lehetővé tette, hogy helyesen műveljem a magyar nyelvet, kerek és egész mondatokat alkossak, amelyek hiánya nagyon sok mai dolgozatban előfordul.

WEISZ FORGÓ ERIKA

A pályázattal tizenhárom, illetve tizenkét évvel ezelőtt kerültem kapcsolatba, akkoriban tizenegyedikes diák voltam a marosvásárhelyi Bolyai Farkas Líceumban. A pályázatra Máthé Márta fizikatanárnőnk hívta fel figyelmünket, és szerzőtársammal, Szabó Melindával, lelkesen mentünk elébe az új kihívásnak. A témánk, Mentovich Ferenc, iskolánk volt tanárának munkássága, rendkívül érdekesnek bizonyult. Egyrészt azért, mert láthattuk, hogy mennyire sokszínű egyéniség volt, és mert bepillanthattunk abba a korba, amelyben élt,

másrészt azért, mert így lehetőségünk volt arra, hogy önálló kutatást végezzünk. Számomra ez jelentette az igazi élményt, ez keltette fel érdeklődésemet a pályázatírás iránt. A Teleki Tékában eltöltött számos délután igazi „paradicsom” volt számomra, a napról napra gyarapodó anyag valósággal vonzott a könyvtár épülete felé, kéziratok olvasására, további bűvárkodásra ösztönzött. A dolgozat elkészítése során sok gyakorlati tapasztalatot szereztem: megtanultam pályázatot írni, az információkat tartalmasan, igényesen, tudományosan bemutatni. Úgy érzem, a középiskolában ezeket másképp nem tudtam volna elsajátítani.

SATA LORÁND

A Természet Világa jelentette sok ideig azon kevés, természettudományokkal foglalkozó, diákok nyelvén szóló források egyikét, mely a matematika, a fizika, a kémia terén elért újdonságokat hozta közelebb a kilencvenes évek közepén az erdélyi magyar iskolában tanuló diákokhoz. Hozzám is. Köszönet érte!

DEMETER ÁGOTA DOROTTYA

Pályázataim írásával azonban nemcsak elméleti, hanem nagyon fontos gyakorlati tudást is szereztem. Megtanultam, milyen fontos a forma. Azt, hogy nem mindegy, egy dolgozat egymás mellé állított lapokból áll-e, vagy hogy van-e borítója, jó címe, mottója, s a szövege formázva, szerkesztve van-e. Rájöttem, hogy sokszor ezen múlhat a munka sikere. Rengeteg időt nyerek ma már azzal, hogy nem kell azon gondolkoznom, vajon formailag hogyan kell kinéznie egy dolgozatnak, milyen megoldásokat alkalmazzak, ami igen hasznos számomra az egyetemen.

Több év után ez az első, amikor a szeptembert nem dolgozat elkészítésével töltöm. Furcsa, de nagyon hiányzik. Hiányzik, hogy már nem a középiskolai irányító tanárommal, Máthé Márta tanárnővel dolgozom, hogy nem töltök el órákat a Teleki Téka hűvös olvasótermében, s valószínűleg hiányozni fog, hogy az őszi és téli hónapok alatt már nem jut eszembe minduntalan a kérdés: vajon milyen eredményt tartogat számomra a márciusi eredményhirdetés?

Sok minden múlik a diákok felkészítő tanárain. Néhány nevet említek, kiknek nyertes diákjaival évről-évre találkozhatunk:

Lang Ágota, Nebojszki László, Csete Lajos, Müllner Erzsébet, azután a határainkon túliak közül Máthé Márta, Dvoráček Ágoston, Dumitriu Anna, Darvay Béla, Velencei András és Melinda, Stöszel Emma, Hecht Anna, Szabó Magda, Demeter Éva, Kormányos Róbert...

Körülöttük, abban a gimnáziumban, líceumban, ahol tanítanak, a Természet Világának egy-egy kis fiókszerkesztősége alakult ki. Ezért mi hálásak vagyunk nekik. De leginkább a diákjaik lehetnek hálásak, kikben ők a tehetséget felfedezték, és nem hagyták elveszni.

A Természet Világát 2004-ben Magyar Örökség díjjal ismerték el. Felemelő érzés, hogy ebben a díjban immár ezernyi középiskolás diákszerzőnk munkáját is benne tudhatom.

Év	Beérkezett dolgozatok	I. díj	II. díj	III. díj	Különdíj	Oldalszám*
2008	17	2	4	3	1	26
2007	20		3	3	2	42,5
2006	38	3	1	5	3	57,5
2005	45	2	2	1	11	21,5
2004	67	1	5	6	4	35,5
2003	63	1	5	4	2	23,5
2002	106	3	1	7	8	39,5
2001	114	5	1	9	8	41
2000	113	2	5	5	9	34,2
1999	60	1		5	7	37,2
1998	42		1	1	4	28
1997	51	2	1	3	8	31,5
1996	69	1		1	7	26
1995	59		1	3	15	32,5
1994	36	2	1	2	6	24
1993	24	1		2	15	18
1992	25		2		3	
1991						
Összesen	874	24	29	57	112	518,4

1. táblázat. Természet Világa diákpályázata – Erdély diákjai

SZERZŐ

Staar Gyula

Természet Világa Szerkesztősége

1112 Budapest

Sasadi út 108-110/C

E-mail: staar_gyula@freemail.hu